

LAND- BEBYGGGELSENS STRUKTUR

**MIDDELALDERENS
RURALE
DANMARK**

Landbebyggelsens struktur

Landbebyggelsens struktur

Middelalderens rurale Danmark

Redigeret af
Mette Svart Kristiansen og Lars Christian Bentsen

Jysk Arkæologisk Selskab

Indhold

- 7** Den middelalderlige landbebyggelses struktur
En introduktion til MIRUDA 2019
Mette Svart Kristiansen og Lars Christian Bentsen

FOREDRAG

- 21** De middelalderlige bebyggelsesekspansioner
En landsdækkende analyse med udgangspunkt i stednavne samt historiske, geografiske og arkæologiske datasæt
Peder Dam
- 33** Et indblik i den ældre og højmiddelalderlige bebyggelsesstruktur i Sønderjylland
Anders Hartvig og Mette Sørensen
- 51** Jernalderens storejerlav og middelalderens bornholmske sognegilder
– er der en sammenhæng?
Anders Pihl
- 67** Tofter på landboreformernes kort fra 1700- og 1800-tallet
Konturer af middelalderbondens særjord
Dorthe Haahr Kristiansen

POSTERS

- 89** Den historiske landsby i tid og rum
Et pilotprojekt i Hågerup
Mette Svart Kristiansen, Poul Baltzer Heide, Cristoffer J.S. Frederiksen og Charlotte Marie Brühe Jensen
- 99** De skjulte bymarker på Nordsamsø
Et bebyggelseslandskab fra vikingetid og middelalder i agrarhistoriske kilder
Dorthe Haahr Kristiansen
- 111** ”i Sognet er ingen Byer, men enlige Torper”
– en arkæologisk undersøgelse i Mejrup sogn
Lotte Bach Christensen og Mette Klingenberg
- 123** Hårup
Et arkæologisk bidrag til forståelsen af torpernes alder og betydning
Kirsten Nellemann Nielsen
- 131** Grøfter og grænser i middelalderens Vestjylland
Lars Christian Bentsen og Torben Egebjerg

Den middelalderlige landbebyggelses struktur

En introduktion til MIRUDA 2019

Mette Svart Kristiansen og Lars Christian Bentsen

Igennem en række tværfaglige og tematiske seminarer i netværket MIRUDA, Middelalderens Rurale Danmark,¹ belyser arkæologer, historikere og andre fagfolk forskellige aspekter af den middelalderlige landbebyggelse. I 2018 omhandlede temaet bygninger og gårde (Svart Kristiansen og Andersen red. 2019), og i 2019 var fokus på den middelalderlige landbebyggelses struktur, der har dannet grundlag for nærværende publikation. Gårdstruktur, landsbystruktur, produktionsstruktur, ejerstruktur og samfundsstruktur hænger sammen, og skabes, vedligeholdes og forandres gennem menneskers sociale liv, materielle og immaterielle rum. Under denne konference var udgangspunktet særligt bebyggelsesstrukturens rumlige mønstre, mens sammenhængen med bebyggelsens sociale relationer og produktionsstruktur undersøges til næste konference i 2021 i Ribe.

Arbejdet med bebyggelsens gårde og bygninger ligger primært inden for arkæologiens fagområde, men bebyggelsens struktur er et emnefelt, som inddrager flere fagtraditioner, kildetyper og særlige metodiske og kildekritiske forhold, der relaterer sig hertil. Foreliggende publikation giver et indblik i, hvordan arkæologiske udgravninger, historiske kort og stednavne, matrikler og andre skriftlige kilder hver for sig, men særligt i samspil med hinanden, kan danne grundlag for udvikling af forskningsspørgsmål, perspektiver og resultater inden for arbejdet med den middelalderlige landbebyggelse. Det er hermed håbet, at MIRUDA-projektet kan være med til at styrke vores vidensgrundlag og kvalificere de centrale debatter, der knytter sig til den middelalderlige landbebyggelses struktur. Samtidigt er ambitionen at understrege

feltets flerfaglighed for derigennem at være med til at skabe afsæt for nye spørgsmål, metodeudvikling og strategier i fremtidige arkæologiske undersøgelser.

De senere års stærkt stigende antal arkæologiske undersøgelser giver nu flere steder mulighed for at bringe resultater fra den enkelte undersøgelse i spil i et større perspektiv, og dermed løfte udgravningen af den enkelte lokalitets gårde og bygninger op til en diskussion af bebyggelsens struktur. Indgangene til en forståelse af den middelalderlige landbebyggelses struktur og udvikling er mange. Særligt for feltet er de perspektiver, som gives af kilder inden for arkæologiens nabodiscipliner: stednavneforskningen, historiefaget og kulturgeografien. Kilderne omfatter stednavne og en stor gruppe betydeligt yngre og landsdækkende kilder som 1688-matriklen (med tilhørende markbøger fra 1681-83), Videnskabernes Selskabs kort 1768-1805, udskiftningskort 1780-1810 (1757-1850) og Original 1-kort fra 1806 til ca. 1850 (nogle bygger på forlæg og kan være ældre), der i vid udstrækning bliver anvendt som grundlag for at forstå den middelalderlige landbebyggelses struktur, både i forhold til bebyggelsesformer, ressourceudnyttelse, landskab, udvikling og regionalitet.

Den arkæologiske arbejdsmark

Undersøgelser af den middelalderlige landbebyggelses struktur har stået noget i skyggen af arkæologiens store interessefokus på især jernalderens og vikingetidens bebyggelser. Den prioritering har mange forskellige både bevaringsmæssige, faghistoriske og metodiske grunde. Metodeudviklingen i 1960'erne